

УДК 631.115.13:636

СВИНОУС І.В., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ІБАТУЛЛІН М.І., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПУНКТІВ ЗАБОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Стаття присвячена формуванню організаційно-економічних засад функціонування забійних пунктів сільськогосподарських тварин, як важливого елемента товароруху тваринницької продукції від виробника (особистих селянських господарств) до кінцевого споживача. Здійснено оцінку сучасного стану функціонування забійних пунктів в Україні. На основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду запропоновані напрями їх розвитку, як складової ринкової інфраструктури.

Ключові слова: забійний пункт, особисте селянське господарство, безпека, сільськогосподарська тварина.

Постановка проблеми. У зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі та подальшим виходом вітчизняних товарів на світовий ринок постає проблема зближення вітчизняних і закордонних норм показників безпечності.

Із 1 січня 2016 року в Україні може бути введена заборона на забій і подальшу реалізацію м'яса худоби подвірного забою, а також необробленого молока та сиру домашнього виробництва. Такі вимоги обумовлені вступом України до СОТ та набуттям чинності Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів», який забороняє продаж та обіг вказаної тваринницької продукції.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами формування інфраструктурного забезпечення ринку тваринницької продукції протягом тривалого часу займалися такі науковці як М. Ільчук, Т. Мостенська, М. Пархомець, І. Паска, О. Шуст, Н. Сеперович та інші. Проте, поза їх увагою залишилися проблеми розвитку забійних пунктів сільськогосподарських тварин, як складової ринкової інфраструктури.

Мета і завдання дослідження – оцінка економічного стану функціонування пунктів забою сільськогосподарських тварин та визначення шляхів їх розвитку, як складової товароруху тваринницької продукції від виробника до споживача.

Матеріал і методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження стали законодавчі та інші нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань функціонування ринкової інфраструктури ринку тваринницької продукції. Для розв'язання поставлених завдань застосовували загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний і абстрактно-логічний; індукції і дедукції; системного аналізу і синтезу; монографічний; порівняльного аналізу; статистико-економічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Як свідчить досвід країн ЄС, практика використання забійних пунктів набула широкого поширення. Забійне виробництво, або первинна переробка худоби, є ключовою й важливою технологічною ланкою м'ясопереробки. За рівнем розвитку боєнь можна визначити ступінь цивілізованості країни, адже процес забою потребує не тільки дотримання технологічних процесів, а й норм санітарії, гігієни й безпеки їжі [1].

Забійні виробництва – це насамперед об'єднання боєнь у конгломерати, які за рахунок великої кількості перероблюваної худоби одержують можливість продавати м'ясо за прийнятними цінами.

Незважаючи на незначне скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, забійні виробництва стабільно працюють на ринку. Нині одним із найпотужніших виробників свинини в Європі є Німеччина (23,6 %), а найбільшими її експортерами – Данія (8,0 %) і Бельгія (4,95 %) [2, 3]. Причина криється не в технологіях або цінній кон'юнктурі, а в підході до системи безпеки продуктів. За кожним кілограмом м'яса, переробленим у Бельгії, можна встановити стать тварини, спосіб її харчування, ветеринарну картку, день забою тощо. Тільки за такого тотального контролю можна виробляти безпечне м'ясо й експортувати його в інші країни ЄС.

В Україні переважно працюють невеликі бойні – продуктивністю до 100 гол. свиней, 20 гол. великої рогатої худоби. Ці бойні тривалий час не реконструювали, технологічні рішення й

методики залишилися на рівні стандартів колишнього Радянського Союзу. Відповідно вони постачають на ринок м'ясо, що не відповідає сучасним стандартам безпеки умовно придатного м'яса. Друга група – це бойні, які були реконструйовані або побудовані з урахуванням нових вимог і стандартів. Ці підприємства потребують оптимізації собівартості переробленого м'яса. Варто зауважити, що бойні першої групи простіші, менш технологічні, тобто й витратна частина в них менша, ніж у нових або реконструйованих. Як наслідок, дешевше м'ясо одержують на менш технологічно оснащених бойнях [4].

Станом на 1 січня 2013 р. до реєстру м'ясопереробних підприємств, підконтрольних Державній ветеринарній та фітосанітарній службі, входить 1581 підприємство, із них 606 підприємств або 38,3 % здійснюють забій худоби та птиці.

Під час обстеження боєнь, які здійснюють забій худоби та птиці, виявлено низку істотних проблем, які потребують вирішення як на місцевому, так і державному рівнях. Зокрема, відсутність спеціального технологічного устаткування, яке забезпечує належні умови для приймання і забою худоби та птиці, первинної переробки і зберігання; неповне використання наявних потужностей; нестабільний робочий цикл; недостатня забезпеченість пунктів інженерними мережами та ін.

Більшість боєнь, а саме 185 од. або 51,4 %, розміщені на орендованих ділянках, 160 або 44,4 % – на власних, 15 або 4,2 % – інші варіанти. Шість областей мають найбільший відсоток орендованих ділянок – від 80,0 до 100,0 %. Натомість найвищий показник розміщення на власних ділянках становить 76,9 % у Житомирській області, в решті – від 66,7 до 14,3 %.

Сумарна потужність обстежених боєнь за зміну становить 2811,0 т м'яса у забійній вазі. У розрізі видів худоби це складає: 7079 гол. ВРХ, 18986 гол. свиней та 359776 гол. інших видів (переважно птиця). Сумарні потужності забою ВРХ понад 500 гол. за зміну наявні у 8 регіонах, з них найвищі – у Хмельницькій області (814 гол. за зміну), а також у Вінницькій (699 гол. за зміну) та Київській (606 гол. за зміну) областях, найнижчі – у Сумській (39 гол. за зміну) та Харківській і Херсонській (40 гол. за зміну) областях. Сумарні потужності із забою свиней понад 1000 гол. за зміну наявні у 7 регіонах, найбільші – у Донецькій (3114 гол. за зміну), Київській (2603 гол. за зміну) та Львівській (1598 гол. за зміну) областях. Найнижчі потужності з їх забою зосереджені у Чернівецькій області – лише 40 голів за зміну; далі йдуть Запорізька (120 гол. за зміну) та Сумська (140 гол. за зміну) області.

Значна частина боєнь (39,7 %) знаходиться у пристосованих приміщеннях. Натомість недостатньо поширене використання модулів – всього 7,2 %. Близько третини обстежених боєнь не мають ліній забою великої рогатої худоби та свиней. Лише кожна десята бойня має спеціальне відділення із забою птиці, кролів і нутрій. Біля семидесяти боєнь не мають очисних споруд, а двадцять три – водопостачання.

Створення нових боєнь і додаткове облаштування діючих надало б можливість покращити товарообіг тваринницької продукції від господарств населення, забезпечило б постачання на ринок безпечної та якісної м'ясної сировини, яка б відповідала вимогам чинних нормативних документів щодо якості тваринницької продукції.

Слід зазначити, що з метою збільшення кількості та підвищення якості заготівлі й переробки м'яса від господарств населення на промислових підприємствах розроблено згідно з вимогами НАССР та розпочато виробництво модульних, мобільних забійних цехів різних потужностей (із холодильними установками та побутовими кімнатами) із забою великої рогатої худоби, свиней та інших тварин [5].

Так, у Херсонській області на базі сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу «Молочний Дністер» створено сервісний забійно-санітарний цех, який розрахований на добовий забій близько 20 голів великої рогатої худоби або 30–40 свиней. Зона його діяльності становитиме 25 кілометрів. Він надаватиме послуги власникам ОСГ із забою тварин та охолодження м'яса. Після ветеринарного огляду м'ясо можна буде продавати на ринку. Однак цим робота цеху не обмежується. Кооператив, на базі якого буде збудовано цех, може формувати товарні партії м'яса і надавати послуги з його збуту через офіційні торгові мережі [6].

Враховуючи світовий досвід і вітчизняну практику, впровадження забійних пунктів пояснюється дією кількох чинників. По-перше, подвірний забій не дає можливості якісно здійснювати ветеринарно-санітарний контроль, а часто він взагалі відсутній. Відповідно забійні пункти потрібні, щоб у фахівців державної ветеринарної служби була можливість проводити на території сільського або міського населеного пункту передзабійний огляд тварин, а можливо й ветеринарно-санітарну експертизу. По-друге, утилізація продуктів забою. У разі подвірного забою тварин нехарчові субпродукти здебільшого закопують, що призводить до виникнення джерела

поширення інфекцій. Крім того, забій тварин у сільських домогосподарствах здійснюється в непристосованих приміщеннях, що призводить до підвищення рівня бактеріологічної забрудненості харчових продуктів забою. М'ясопродукти, отримані від забою сільськогосподарських тварин у необладнаних місцях, з погляду санітарних норм і правил є вже джерелом небезпеки для споживача. Так, у Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» заборонено реалізувати продукти забою сільськогосподарських тварин, забій яких був здійснений безпосередньо в сільському домогосподарстві [7].

Станом на липень 2013 р. більшість домогосподарств не мають доступу до боєнь. Очевидно, що півтора року не вистачить, щоб повністю відмовитися від обігу м'ясо-молочної продукції домашнього виробництва, уникаючи негативних економічних і соціальних наслідків.

З одного боку, харчова безпека і гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та *acquis communautaire* ЄС є важливою метою державної політики, що дасть змогу знизити ризики для здоров'я населення та підвищити конкурентоспроможність українського аграрного сектору в довгостроковій перспективі. З іншого боку, близько 45 % м'яса все ще виробляється домогосподарствами.

Враховуючи вимоги ЄС, бойні мають діяти в пристосованих приміщеннях та обладнані відповідними комунікаціями життєзабезпечення. У зв'язку з цим забій сільськогосподарських тварин в особистих селянських господарствах з використанням пересувних пунктів здійснюватися не буде [8]. На нашу думку, буде формуватися вертикальний ланцюг товароруку: виробник (ОСГ) – заготівельний пункт, який здійснює первинну обробку продукції – переробне підприємство чи роздрібний продовольчий ринок.

На основі проведених розрахунків на фінансування мережі забійних пунктів необхідно 1996,4 млн грн, що потребує розробки комплексної програми розвитку мережі забійних пунктів у сільській місцевості, яка передбачатиме приватно-державне партнерство.

Першим етапом є здійснення інвентаризації наявних забійних пунктів щодо з'ясування їхнього стану відповідно до вимог ЄС. На основі зроблених висновків і пропозицій розробити план фінансування по окремих областях, що є другим етапом програми фінансування. На третьому етапі визначити власника забійного пункту, який буде фінансувати даний інвестиційний проект та отримувати державну компенсацію, що має становити не менше ніж 50 % від кошторисної вартості відповідно до урядової програми підтримки розвитку мережі забійних пунктів.

На думку більшості науковців та експертів, запровадження в дію норм Закону України «Про якість і безпеку продуктів харчування» в частині заборони подвійного забою призведе до різкого зниження поголів'я сільськогосподарських тварин в особистих селянських господарствах. Проведені дослідження свідчать, що переважна більшість власників ОСГ реалізують живу худобу торгово-посередницьким структурам, які збувають її на роздрібних продовольчих ринках та переробним підприємствам. Для власного споживання на законодавчому рівні подвійний забій дозволений. У даній ситуації в розвитку мережі забійних пунктів повинні бути більш зацікавлені посередники.

Як свідчить досвід функціонування забійних пунктів у деяких районах Хмельницької області, вартість забою становить в межах 100–150 грн/голову. При цьому здійснюється оформлення представником ветеринарної служби, оцінка якості продуктів забою та видаються відповідні документи.

Висновки. Для приведення діяльності обстежених боєнь відповідно до Наказу Міністерства аграрної політики України та Державного департаменту ветеринарної медицини № 4 від 14.01.2004 р. "Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвійного забою тварин" пропонується наступне: законодавче регламентування розвитку мережі боєнь (забійно-санітарних пунктів) для забою тварин, що утримуються в господарствах населення; створення системи заготівлі худоби від господарств населення; розроблення та затвердження державної програми будівництва боєнь для забою тварин, що утримуються в господарствах населення; щорічне включення до державного бюджету коштів для фінансування заходів державної програми будівництва боєнь для забою тварин, що утримуються в господарствах населення; забезпечення відповідності діючих боєнь ветеринарно-санітарним вимогам шляхом додаткового облаштування за рахунок як державних коштів, так і підприємств, яким належать потужності забою; залучення приватних інвестицій для приведення боєнь відповідно до чинних ветеринарно-санітарних вимог.

Отже, бойні мають стати першим ланцюгом товароруку тваринницької продукції від виробника (особистого селянського господарства) до кінцевого споживача. Вони можуть бути у власності обслуговуючого кооперативу, сільської споживчої кооперації чи м'ясопереробного підприємства.

Перспективним напрямом є розвиток мережі забійних пунктів на базі існуючих потужностей сільської споживчої кооперації, що дасть можливість здійснити трансформацію їх у сучасні м'ясопереробні комплекси. Швидко нарощують потужності щойно реконструйовані ковбасні цехи Красилівської райспоживспілки та Дунаєвського м'ясопереробного комплексу, Волочиського забійного цеху Хмельницької області, що дає змогу стабілізувати ситуацію в галузі переробки та реалізації м'яса в цьому регіоні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Копитець Н. Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія / Н.Г. Копитець. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 210 с.
- Світове виробництво свинини продовжує зростати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pigua.info/uk/news/3424/>.
- Німеччина найбільший виробник свинини в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://germany.agroua.net/news.php?id_menu2=&id_news=58.
- Експорт свинини росте шаленими темпами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://asu.pigua.info/index.php?action=pignews&id=2357>.
- Пуцентейло П. Р. Перспективи розвитку виробничого потенціалу м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Сталый розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 9–17.
- Чи загрожує Україні м'ясо-молочний колапс? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/inozmi/svoboda/2013/06/5/6991484/view_print/.
- Зеліско А. Система організаційно-правових форм кооперативів: проблеми адаптації до законодавства ЄС / А. Зеліско // Підприємництво, господарство і право. – 2011 – № 3. – С.14–17.
- Наказ Міністерства аграрної політики України та Державного департаменту ветеринарної медицини № 4 від 14.01.2004 р. "Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-04>.

REFERENCES

- Kopytec' N. G. Funkcionuvannja systemy zbutu produkcii' skotarstva: teoretyko-praktychnyj aspekt: monografija / N.G. Kopytec'. – K.: Instytut agrarnoi' ekonomiky, 2007. – 210 s.
- Svitove vyrobnyctvo svynyny prodovzhuje zrostaty. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pigua.info/uk/news/3424/>.
- Nimechchyna najbil'shyj vyrobnyk svynyny v Jevropi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://germany.agroua.net/news.php?id_menu2=&id_news=58.
- Eksport svynyny roste shalenyemy tempamy. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://asu.pigua.info/index.php?action=pignews&id=2357>.
- Pucentejlo P. R. Perspektyvy rozvytku vyrobnychogo potencijalu m'jasnogo skotarstva Ukrai'ny / P. R. Pucentejlo // Stalij rozvytok ekonomiky. – 2011. – № 1. – S. 9–17.
- Chy zagrozhuje Ukrai'ni m'jaso-molochnyj kolaps? [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.pravda.com.ua/inozmi/svoboda/2013/06/5/6991484/view_print/.
- Zelisko A. Systema organizacijno-pravovyh form kooperatyviv: problemy adaptacii' do zakonodavstva JeS / A. Zelisko // Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo. – 2011 – № 3. – S.14–17.
- Nakaz Ministerstva agrarnoi' polityky Ukrai'ny ta Derzhavnogo departamentu veterynarnoi' medycyny № 4 vid 14.01.2004 r. "Pro zatverdzhennja Veterynarno-sanitarnyh pravyl dlja bojen", zabijno-sanitarnyh punktiv gospodarstv ta podvirnogo zaboju tvaryn" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-04>.

Организационно-экономические основы развития пунктов убой сельскохозяйственных животных И.В. Свиноус, М.И. Ибатуллин

Статья посвящена формированию организационно-экономических принципов функционирования убойных пунктов сельскохозяйственных животных, как важного элемента товародвижения животноводческой продукции от производителя (личных крестьянских хозяйств) к конечному потребителю. Осуществлена оценка современного состояния функционирования убойных пунктов в Украине. На основе обобщения мирового и отечественного опыта предложены направления их развития, как составляющей рыночной инфраструктуры.

Ключевые слова: убойный пункт, личное крестьянское хозяйство, безопасность, сельскохозяйственное животное.

Надійшла 08.05.2015 р.